

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

11. Sayı

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi - ERZURUM 1993

Hârûnû'r-Reşîd'in Saray Şairlerinden.
EL-'ABBÂS İBNU'L-AHNEF*

R. BLACHÈRE

Çev.Doç.Dr. Süleyman TULUCU

Ebû'l-Fadl el-'Abbâs b. el-Ahnef, 193/808'den sonra ölmüş görünen, Irak'lı aşk şairi. Allesi, Basra bölgesinden, Arap Hanife kabilesine mensuptu, fakat Horâsân'a hicret etmişti. Bununla beraber, el-'Abbâs'ın babasının Basra'ya döndüğü anlaşılıyor ve onun, 150/767 yılında orada öldüğü söylenir¹. el-'Abbâs, 133/750 yıllarında doğdu. Bağdâd'da büyüyüp yetişti². Onun delikanlılık çağı veya tahsili hakkında herhangi bir şey bilmiyoruz. Çok erken yaşlarda şîr yazmağa başlamış olmalıdır, nitelikle (şair) Beşşâr b. Bürd (öl. 167/783), onun ilk yıllarından bahseder ve ona *fetâ* veya *gulâm* ismini verir³. Meslek hayatına dair bildiğimiz tek ayrıntı, onu Halife Hârûnû'r-Reşîd'in bir gözdesi olarak gösterir. Bununla birlikte, Halife, onu bir medhiyeci olarak değil, fakat daha ziyade, boş saatlerinde kendisini eğlendiren biri olarak görevlendirmişti⁴. Bir gerçek olarak görünüyor ki, şair, Horâsân ve Ermenistan seferlerinde Halife'ye refakat etti, fakat yurt özlemine dayanamıyarak, Bağdâd'a dönmek için onun iznini aldı⁵. el-'Abbâs, aynı zamanda, Bermekî alestinin ileri gelen devlet adamlarıyla, özellikle Yahyâ b. Ca'fer'le yakın ilişkiler içinde oldu⁶. Şiirlerinin, kendisine armağanlar veren Ümmü Ca'fer

(*) Bu yazı, R. Blachère'in *The Encyclopaedia of Islam* (Leiden 1954 c.I, s. 9-10)'da çıkan "al-'Abbâs b. al-Ahnef" başlıklı makalesinin tercümesidir. Yazıya, dipnotlarda ve "Bibliyografiya" kısmında, parantez içerisinde, tarafımızdan bazı ilâveler yapılmıştır.

¹ el-Hatib el-Bağdâdi, *Târîhu Bağdâd*, XII, 133.

² Bu, İbn Kuteybe (*eş-Şîr*, s.525)'deki paragrafın ve el-Hatib el-Bağdâdi (*a.g.e.*, XII, 128) tarafından iktibas edilen es-Sûlî'nin veya Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Ağânî*'sinde (3. baskı, VIII, 353) tekrarlanan el-Ahnef'in sözlerinin mânâsı olmalıdır.

³ *el-Ağânî*, V, 210; el-Hatib el-Bağdâdi, *a.g.e.*, XII, 130.

⁴ Meselâ bk., *el-Ağânî*, VIII, 355 v.d.; el-Hatib el-Bağdâdi, *a.g.e.*, XII, 131.

⁵ *el-Ağânî*, VIII, 372.

⁶ *A.e.*, V, 168, 241.

gibi⁷, Halife'nin haremine dahil bazı hanımlar tarafından son derece beğenildiği farzedilebilir. Devlet adamları tarafından kendisine gösterilen teveccühten ona etkili bir yer verildiğini söylemek mümkündür : Bizzat bir şair olan, yeğeni İbrâhîm es-Sûlî (öl. 243/857), Resâ'il (Chancery) "kâtibi" idi⁸. el-'Abbâs'ın edebî açıdan irtibat kurduğu simalar hakkında hemen hemen hiçbir şey bize gelmemiştir. Öyle anlaşılıyor ki, (şair) Müslim b. el-Velîd⁹ ve Mu'tezile mezhebinden Ebû'l-Hüzeyl el-'Allâf¹⁰ ile arası bozuktur. Ölümü için muhtelif tarihler verilir : 188/803¹¹, 192/807¹² veya Hârûnû'r-Reşîd'in ölümünden sonra Bağdâd'da kendisi ile görüştüğü söylenen arkadaşlarından birine göre, 193/808'den sonra¹³ (Halife Hârûnû'r-Reşîd de aynı yıl vefat etmiştir). el-'Abbâs o zaman 60 yaşlarında idi. Onun hac esnasında öldüğü ve Basra'da toprağa verildiği¹⁴ söylenir.

el-'Abbâs'ın eseri, ölümünden sonra Zünbûr ve sonradan, seçme parçalar şeklinde, Ebû Bekr es-Sûlî tarafından¹⁵ toplandı; es-Sûlî, aynı zamanda, şairin bir biyografisini yazdı¹⁶ ki bu, geniş şekilde, Ebû'l-Ferec el-İsfahânî tarafından *el-Ağânî*'de ona ayrılan kısımda kullanıldı. Ubeydullâh b. Tâhîr (öl. 300/912)'in yaşadığı günlerde Horâsân'da yayılan versiyonlar¹⁷ (bir eserin muhtelif (farklı)

⁷ A.e., VIII, 369.

⁸ Onun hakkında bk., el-Mes'ûdî, *Mürûc*, VII, 237-245; el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 129; el-'Abbâs'ın, İbrâhîm es-Sûlî tarafından meşhur Ebû Bekr es-Sûlî (öl. 335/946)'nin büyük-dayısı olduğunu zikretmek gerekir. (Tanınmış birer şair ve edip olan her iki Sûlî de Türk asıllı idi. Bu hususta bk., ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, nşr. Züheyr Fethullâh, 3. baskı, Beyrut 1989, I, 45, VII, 136; Ahmet Savran, *Abbâsî Edebiyatında Sûlî'ler ve Ebû Bekr es-Sûlî*, Erzurum 1986; aynı mlf., *İbrâhîm es-Sûlî*, Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, sayı 15 (1986), s.155-171; aynı mlf., *Abû Bakr Muhammed b. Yahyâ es-Sûlî*, Remzi Oğuz Arık Armağanı, Ankara 1987, s. 169-207; aynı mlf., Abû Bakr Muhammed b. Yahyâ es-Sûlî, Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, sayı 16 (1988), s.93-108).

⁹ el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 128.

¹⁰ *el-Ağânî*, V, 354.

¹¹ A.e., V, 254; el-Hatîb el-Bağdâdî (*a.g.e.*, XII, 133) tarafından tekrar edilir.

¹² el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 133; Yâkût, *İrşâd*, IV, 283.

¹³ el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 133; İbn Hallikân, *Vefejât*, nr. 319.

¹⁴ el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 132-133; el-Mes'ûdî, *a.g.e.*, VII, 247.

¹⁵ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 151, 163.

¹⁶ A.e., s. 151.

¹⁷ *el-Ağânî*, VIII, 353.

rivayetleri ve nüshaları, varyantları) hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Bir kimse, beyitlerin, bilinmeyen müellifler tarafından bu versiyonlara yanlış bir şekilde dahil edildiği¹⁸ varsayımını reddedemez. Ne olursa olsun Yâkût, zamanındaki elyazmalarının birbirinden farklı olduğuna¹⁹ işaret eder. el-'Abbâs'ın eseri, sadece, es-Sûlî tarafından yapılmış seçmenin iki yazmasında muhafaza edilmiştir; şimdi kaybolmuş (?) olan üçüncü bir yazma nüsha, tatmin edici olmayan neşre (İstanbul 1298/1880; 1367/1947 yılında Kahire-Bağdad'da tekrar basılmıştır) esas teşkil etmiştir²⁰. Mevcut koleksiyon, genellikle kısa olan parçalardan ibarettir ve onlardan bazıları, muhtemelen sadece daha uzun şiir parçalarıdır.

el-'Abbâs, bütün Müslüman hal tercümesi yazarlarının kaydettikleri veçhile, yalnız bir türü, *gazel* (yani aşkı-ıçlı şiir) türünü işledi²¹. Şimdiki durumuyla, mevcut olan parçalar, bu gerçeği teyit ederler, el-'Abbâs bu parçalarda Hicâz şairlerinin, yani 'Ömer b. Ebî Rebî'a ve bilhassa Cemil, el-Ahvas ve el-'Arcî'nin bir takipçisi olarak görünür, onun eserinde ekol temayülleri sabit bir şekil almaya başladı. Oradaki şiirlerinde, yalnız mütevazı aşkın psikolojik uyumu değil, fakat aynı zamanda *rakib* ve *vâşîn*in hayali kişileri tekrar ortaya çıkar. Övdüğü kadın, stilize edilmiş bir şekilde takdim edilir, öyle ki, şairin sırf basmakalıp sözleri (clichés) karıştırıp karıştırmadığını veya gerçek bir tecrübeden hareket edip etmediğini söyleyemeyiz. Bununla beraber, bütün şiirler, ideal aşkın ifadeleri değildir; *Divân*'ında şarkı söyleyen kızlarla bir içki âleminin tasvirini²² buluruz. Maamafih, genellikle, el-'Abbâs'ın şiiri, Ebû Nuvâs'ın, sevgilinin maddî aşkı ile dopdolu olan şiirine tezat teşkil eder. el-'Abbâs'ın sanatı, son derece basmakalıptır ve ilhamı yeknesaktır. Diğer taraftan, üslûbu, süslü belâgat kullanımından uzaktır ve basit olan ve bayağı olmayan akıcı dill, Ebû Nuvâs'inkine

¹⁸ Geniş bilgi için krş. el-Merzûbânî, *el-Muwaşşah*, s. 292.

¹⁹ Yâkût, *a.g.e.*, IV, 284.

²⁰ Krş. A. Khasraji, *Divân d'al-'Abbâs b. al-Ahnağ*, Edebiyat Fakültesine sunulmuş tez, Paris 1953 (*Divân*, 1954 yılında Kahire (Dârü'l-Kütüb'l-Misriyye)'de yayınlamıştır).

²¹ Msl. krş. İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 525; İbnü'n-Nedîm, *a.g.e.*, s. 132; el-Ağârî, VIII, 352.

²² *Divân*, İstanbul 1298/1880, s. 148-150.

benzer. Daha başından beri el-'Abbâs'ın şiirine gösterilen rağbet, sırf bazı helenistik tesirle veya eski bir Arap geleneğine göre izah edilemez. Ayrıca, şatrin içinde yaşadığı cemiyetin göz önüne alınması gerekir. el-'Abbâs'ın şiirleri, Hârûnû'r-Reşid'in güzel sanatlara düşkünlüğü ve saray kadınlarının zevki ile uyum sağlamak suretiyle, İbrâhim el-Mevsûlî²³ gibi bestekâr ve şarkıcılara hazır malzeme oldu. Bununla birlikte, el-Câhız, İbn Kuteybe veya el-Mes'ûdî gibi edebiyatçılar, Halife el-Vâsık gibi bir musiki-sever, Ebû Bekr es-Sûlî gibi zarif bir insan ve nihayet Seleme b. Âsım gibi titiz bir âlim tarafından onlara gösterilen itibar²⁴, bu şiir mahsullerinin, büyük ölçüde zevkleri değişik bir halk (kitlesi) tarafından beğenildiğini gösterir.

el-'Abbâs b. el-Ahnef'in Arap şiiri tarihindeki önemini tayin etmek zordur. Her ne kadar Müslüman İspanya (Endülüs), bu Doğulu şairi gerçekten takdir ederse de²⁵, bir kimse onda, bu ülkede son derece değer verilmiş olan aşkı-içli şiiri etkileyen şairlerden birini görebilir. Bu takdirde, onun (bu) türün gelişimindeki rolü, çok büyük ölçüde olmuştur. Son günlerde, F. Rifâ'i ve Behbitî gibi Doğulu münekkitler, el-'Abbâs'ın sürekli bir değeri saklıyan eserindeki şeyi keşfetmeye çalıştılar. İki kavrayışlı incelemede, Hell ve Torrey, şairi muhitine yerleştirdiler ve Arap edebiyatındaki etkisini ortaya koydular.

²³ Krş. *el-Ağânî*, VI, 182, VIII, 354-356, 361.

²⁴ Krş. İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 525 v.d. ve özellikle *el-Ağânî*, VIII, 354 v.d.

²⁵ Krş. İbn Hazm, *Tavkû'î-Hamâme*, nşr. Bercher, s. 285; Péres, *La Poésie Andalousse en Arabe Classique au XIe Siècle*, s. 54, 411.

BİBLİYOGRAFYA

İbn Kuteybe, *eş-Şîr*, nşr. de Goeje, s. 525-527; el-Mes'ûdî, *Mürûc*, VII, 145-148; el-Ağânî, 3. baskı, VIII, 352-372; el-Merzûbânî, *el-Muvaşşah*, s. 290-293; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 132, 151, 163; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 127-133; Yâkût, *İrşâd*, nşr. Margoliouth, IV, 283-284; İbn Hallikân, *Vefeyât*, nşr. Wüstenfeld, nr. 319 (el-Hatîb ve el-Mes'ûdî'den sonra); F. Rifâî, 'Asrû'l-Me'mûn, II, 393-399; Behbitî, *Târîhu's-Şîr'l'l-Arabî*, Kahire 1950, s. 401-406; C.C. Torrey, *The History of al-'Abbâs b. al-Ahnaş and His Fortunate Verses*, JAOS, 15 (1894), 43-70; J. Hell, *al-'Abbâs İbn al-Ahnaş, der Mîrnesânger am Hofe Hârûn ar-Rašîd's*, Islamica, 2 (1926), 271-307; C. Brockelmann, GAL, I, 74, Suppl., I, 114; (Ebû Nuvâs, *Divân*, nşr. E. Wagner, Wiesbaden-Kahire 1958, I, 38-40; İbnü'l-Mu'tezz, *Tabakâtü's-Şu'arâ*, nşr. 'A.A. Ferrâc, Kahire, ts., s. 253-256; aynı mlf., *Resâ'ül*, nşr. 'Abdülmün'im Hafâcî, Kahire 1946, s. 31; İbn 'Abdi Rabbihî, *el-'İkdü'l-Ferîd*, nşr. Ahmed Emîn v.b., Kahire 1948-1953, V, 377-378, VI, 382-388; Ebû Hilâl el-'Askerî, *Kitâbü's-Sinâ'ateyn*, İstanbul 1320, s. 44; el-Husrî, *Zehrû'l-Âdâb ve Semerû'l-Elbâb*, nşr. 'A. M. el-Bicâvî, Mısır 1389/1969, II, 944-948; ez-Zehebî, *Styerü A'lâmi'n-Nûbelâ'*, nşr. Şu'ayb el-Arna'ût v.b., Beyrut 1401-1405/1981-1985, IX, 98; el-'Abbâsî, *Me'âhidü't-Tansîs 'alâ Şevâhidü't-Telhîs*, nşr. M.M.'Abdü'lhamîd, Kahire 1947, I, 54-57; Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbî'l-Lûgatî'l-'Arabîyye*, Beyrut 1983, I, 395; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedîyyetü'l-Ârifîn*, nşr. Kılıslı Rifat Bilge-İbnülemin Mahmud Kemal İnal, İstanbul 1951, I, 436; Y.E. Serkis, *Mu'cemû'l-Matbû'âtî'l-'Arabîyye ve'l-Mu'arreb*, Kahire 1928, I, 39, 240; O. Rescher, *Abriss der Arabischen Litteraturgeschichte*, Stuttgart 1933, II, 2-4; Haldûn el-Vehhâbî, *Merâc'ü Terâcîmi Üdebâ't'l-'Arab*, Bağdad 1956, I, 187-188; Fu'âd Seyyid, *Fihristü'l-Mahtûtât'l-Musavvere*, Kahire 1954, I, 462; "İbnü'l-Ahnef", İslâm Ansiklopedisi, V/2, 842-843; 'Ö.R. Kehhâle, *Mu'cemû'l-Mü'ellifîn*, Dimaşk 1376-1380/1957-1961, V, 59; E. Wagner, *Die Arabische*

Rangstrettdichtung..., Mainz 1963, s. 452-453; Ahmed 'Atriyetüllâh, *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, Kahire 1383/1963, I, 43; R.B (lachère), "*al-'Abbâs İbn al-Ahnaf*", *Encyclopaedia Universalis*, I, 5; 'Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1968, II, 141-143; Cl. Huart, *Arab ve İslâm Edebiyatı*, çev. Cemal Sezgin, Ankara (1971), s. 80; Fuat Sezgin, *Geschichte des Arabischen Schrifttums*, Leiden 1975, II, 513-514; Ramazan Şeşen v.b., *Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1406/1986, II, 40-41; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, nşr. Züheyr Fethullâh, 3. baskı, Beyrut 1989, III, 259).